LEERLIJN

LITERATUUR

Lessenreeks Basis: Illustraties

Deze leerlijn is ontwikkeld door Bibliotheek Zoetermeer.

Groep 4

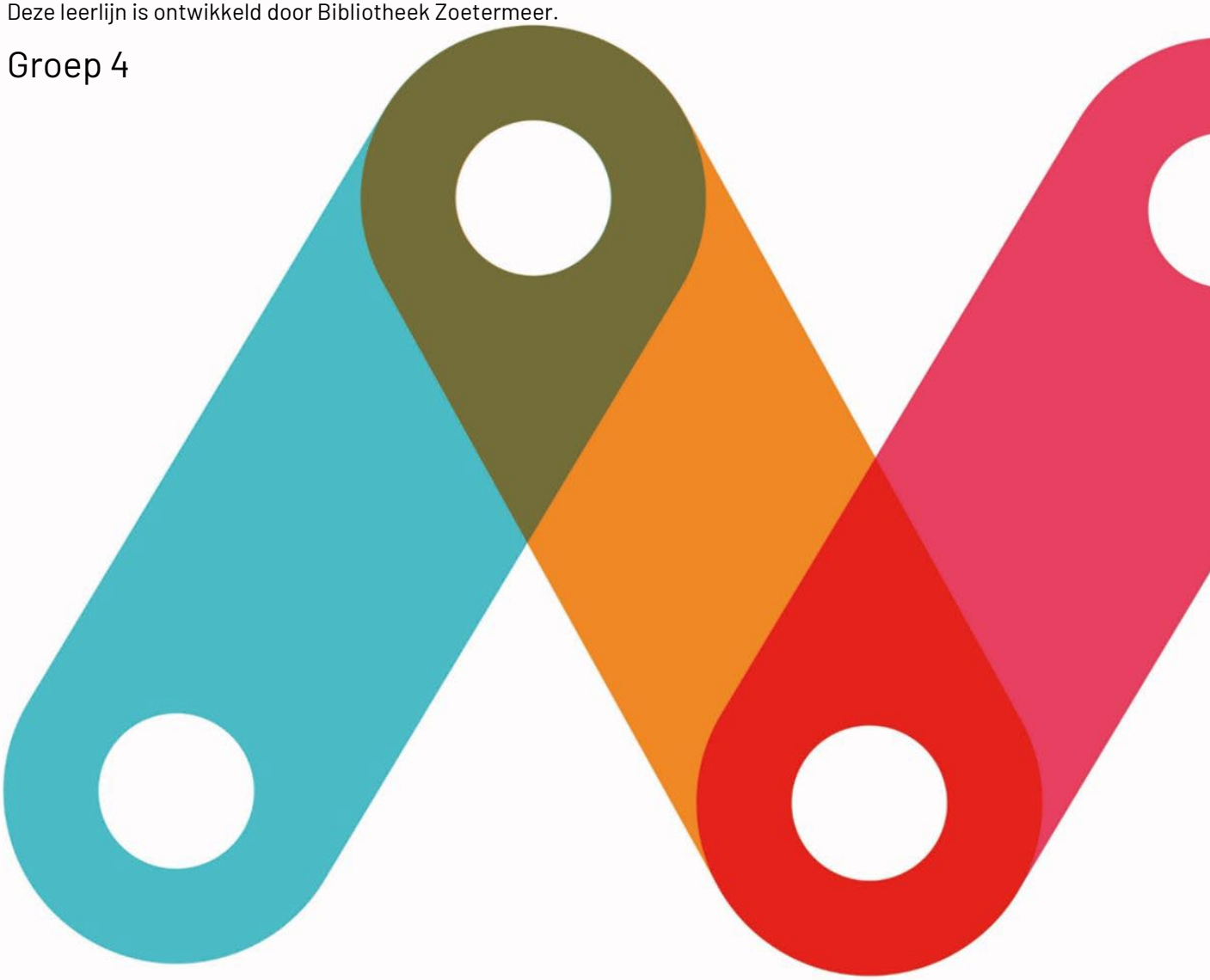

Cultuur en Techniek op School Zoetermeer

Informatie over *'Illustraties'*

Groep 4, lessenreeks 'basis literatuureducatie'

Vier lessen van 60 minuten.

Doel van de lessenreeks

In deze lessenreeks gaat het om illustraties in boeken. De leerlingen ontdekken het doel van afbeeldingen en zien verschillen per genre. Ze maken zelf een illustratie bij een voorgelezen verhaalfragment. De leerlingen verdiepen zich in het vakmanschap van een illustrator en ontdekken dat boeken met alleen illustraties ook een verhaal vertellen. Ook kijken ze als jurylid naar illustraties waarna ze het boek met de mooiste illustraties bekronen met het gouden penseel.

Vooraf

Neem de lessen door voordat u de lessenreeks inplant. Voor enkele lessen zijn boeken nodig die u nu alvast kunt verzamelen, bijvoorbeeld door ze te reserveren bij de bibliotheek of door contact op te nemen met de leesconsulent van uw school om te zien of de boeken aangeschaft kunnen worden voor de collectie van de bibliotheek op school.

Materialenlijst

Bekijk per les naar de benodigde materialen.

Lesoverzicht op de volgende pagina

Lesoverzicht

Les 1: Illustraties in boeken
De leerlingen bekijken afbeeldingen in verschillende boeken en ontdekken het doel van een illustratie (of foto). Ook maken ze op basis van een verhaalfragment zelf een illustratie. Welk beeld hebben ze bij het verhaal in hun hoofd? Dat zetten ze op papier.

Kijken naar de plaatjes	Afbeeldingen in verschillende boeken	Teken het maar	Hoe gaat het verder?

Les 2: De illustrator aan het werk
De leerlingen bekijken het werk en de rol van een illustrator. Ze bedenken wat ze daar over willen weten en formuleren vragen.

Wie maakt de tekening?	Illustrator Loes Riphagen aan het woord	Vragen aan een illustrator	Taak van de illustrator

Les 3: Prentenboeken zonder tekst
In deze les maken de leerlingen kennis met tekstloze prentenboeken en prentenboeken met weinig tekst. Hoe wordt het verhaal hierin verteld? Over welke middelen beschikt de illustrator? De leerlingen gaan zelf aan de slag en ervaren dat tekeningen in een boek zonder tekst gedetailleerd moeten zijn.

Bekijk de prenten	Het verhaal in een tekening	Een boek maken	Een boek lezen

Les 4: Welke stijl past bij mij?
Tekst De leerlingen bekijken illustraties in boeken en geven aan wat ze mooi vinden op basis van kleur, materiaalgebruik enz. Daarna vormen ze een jury die zes geselecteerde boeken beoordeelt. Het boek met het beste cijfer wordt bekroond met het gouden penseel.

De omslagillustratie	Een prijs voor het beste boek	In de jury	Het gouden penseel

1 Illustraties: illustraties in boeken

Groep 4, lessenreeks 'basis literatuureducatie, les 1

Introductie

De leerlingen bekijken afbeeldingen in verschillende boeken en ontdekken het doel van een illustratie (of foto). Ook maken ze op basis van een verhaalfragment zelf een illustratie. Welke beeld hebben ze bij het verhaal in hun hoofd? Dat zetten ze op papier.

Lesdoel	De leerling leert de samenwerking tussen verhaal en afbeeldingen zien. De leerling kan vertellen wat het doel van een illustratie is. De leerling ziet dat er samenhang is tussen genre en afbeeldingen. De leerling ervaart hoe een illustratie bij een tekst tot stand komt.
Benodigde materialen	Boeken van verschillende genres: informatieve boeken (non-fictie), eerste leesboeken, jeugdboeken voor verschillende leeftijden, prentenboeken, versjesboeken, voorleesbundels, poëziebundels, stripboeken enz. Bijlage 1 Voorleesfragment 'De hut' Tekenmateriaal: papier, kleurpotloden, stiften en/of krijt. Schrijfpapier (met lijntjes) en pen.
Voorbereiding	Verzamel de boeken en materialen.

Opdrachten

Kijken naar de plaatjes	Afbeeldingen in verschillende boeken	Teken het maar!	Hoe gaat het verder?

Lesbeschrijving op de volgende pagina

Lesbeschrijving

Oriënteren	Kijken naar de plaatjes	5 minuten

Opdracht
Laat de leerlingen verschillende boeken bekijken of doe dat gezamenlijk. De leerlingen bekijken de afbeeldingen. Wat kunnen ze daar over zeggen? Zijn het foto's of tekeningen? Zitten er veel afbeeldingen in het boek of weinig? Is er meer tekst of zijn er meer tekeningen? Zijn ze in zwart-wit of kleur? Is het een kleine tekening of paginagroot?

Reflecteren
Vraag aan de leerlingen wat ze doen als ze een boek voor het eerst bekijken. Kijken ze dan eerst naar de plaatjes of eerst naar de tekst?

Onderzoeken	Afbeeldingen in verschillende boeken	15 minuten

Opdracht
Sorteer de bekeken boeken op genre: informatieve boeken, prentenboeken, leesboeken (op leeftijd).
Kijk per genre naar de hoeveelheid afbeeldingen in het boek. (Veel is op iedere pagina een tekening, weinig is een enkele tekening in het boek.)
Bekijk vervolgens of er foto's in het boek staan of tekeningen of beide. Vraag of de afbeeldingen net echt zijn (als een foto, realistisch) of gaat het om fantasietekeningen?

Tot slot proberen de leerlingen iets te zeggen over het doel. Legt de afbeelding iets uit bij de tekst? Past de tekening precies bij de tekst? (Wat je leest, is te zien.) Of laat de tekening iets nieuws zien?
Welke conclusies kunnen er getrokken worden? Wat valt op? Bijvoorbeeld: Foto's vind je alleen in informatieve boeken. In leesboeken voor oudere kinderen zitten minder tekeningen. Prentenboeken hebben veel tekeningen.
Bespreek nog eens het doel van een afbeelding. Klopt dat afbeeldingen in informatieve boeken uitleggen wat er in de tekst staat? In leesboeken passen de tekeningen vaak bij de tekst. Dat gebeurt ook in prentenboeken maar daar kunnen tekeningen ook iets nieuws laten zien (wat niet in het verhaal staat).

Reflecteren
Laat de leerlingen vertellen waar ze van houden: boeken met veel of weinig afbeeldingen. Kunnen ze uitleggen waarom.

Uitvoeren	Teken het maar!	30 minuten

Opdracht
Leg uit dat de leerlingen een tekening maken bij een verhaal. Tijdens het voorlezen moeten ze goed luisteren. Het is ook belangrijk de sfeer van het verhaal te voelen want ook dat moet terug te zien zijn in de illustratie. Is het verhaal grappig, verdrietig, spannend?
Geef aan dat je het verhaal voorleest en dat er daarna altijd nog vragen over gesteld kunnen worden over het verhaal.
Lees het fragment 'De hut' voor (zie bijlage).
Bespreek even kort na. Wat voor beeld heb je in je hoofd bij dit verhaal? Wie doen er mee in het verhaal (personages)? Weet je iets over hoe ze eruit zien? Wat gebeurt er in het verhaal? Wat ga je tekenen: waarom is de hut interessanter dan het speelveldje? Wat ligt/staat er in de hut? (Dat weet je niet. De leerlingen kunnen zelf beslissen of ze daar iets van laten zien in hun tekening.)
De leerlingen gaan aan de slag.
Leerlingen die klaar zijn, bedenken hoe het verhaal verder gaat. Ze schrijven het op.

Bekijk na afloop de tekeningen. Vraag welke leerlingen voor de klas hun tekening willen laten zien en er iets over willen vertellen. Een ander idee is om alle tekeningen op één grote tafel bij elkaar te leggen zodat goed te zien is wat de verschillen en overeenkomsten zijn.
Leg uit dat de leerlingen hebben gewerkt zoals een illustrator. Hij/zij krijgt ook de tekst en gaat dan aan de
slag. Vertel dat later (in de lessenreeks) nog aan de orde komt hoe de illustrator precies werkt.

Reflecteren
Vraag of de leerlingen de opdracht makkelijk of moeilijk vonden. Ze maakten een tekening op basis van een verhaal waarin sommige informatie wel staat maar waarin ook informatie ontbreekt. Hoe vonden ze het om zelf die gaten te vullen?

Evalueren	**Hoe gaat het verder?**	**10 minuten**

Opdracht
Zijn er leerlingen die het verhaal verder hebben geschreven? Laat enkele leerlingen vertellen of voorlezen. Bedenk verder een plek voor alle tekeningen. Print het verhaal 'De hut' en maak er bijvoorbeeld een boek van of hang de tekeningen bij elkaar op met het verhaal erbij.

Reflecteren
Laat de leerlingen reageren op de stelling: Illustraties zijn noodzakelijk in een verhaal (Of: Een verhaal móét illustraties hebben).
Richt je hierbij op fictie. Wat vinden de leerlingen, vertellen de illustraties (een deel van) het verhaal? Wat weten de leerlingen nu over illustraties in boeken? Wat hebben ze tijdens deze les geleerd of ervaren? Kijken ze nu anders naar afbeeldingen in boeken?

Aanvullende suggesties

In plaats van het verhaal in de bijlage kunt u ook een fragment uit een zelfgekozen boek voorlezen. Plak dan wel het omslag af met bijvoorbeeld kaftpapier. Lees het fragment voor en laat de leerlingen de illustratie erbij maken. Na afloop vergelijken de leerlingen niet alleen de tekeningen met elkaar maar ook met de 'echte' illustrator.

2 Illustraties: de illustrator aan het werk

Groep 4, lessenreeks 'basis literatuureducatie, les 2

Introductie

De leerlingen bekijken het werk en de rol van een illustrator. Ze bedenken wat ze daar over willen weten en formuleren vragen.

Lesdoel	De leerling kan vertellen wat een auteur en illustrator doen. De leerling kan vertellen wie de illustraties in het boek heeft gemaakt. De leerling heeft een beeld van het werk van een illustrator.
Benodigde materialen	Een willekeurig prentenboek, eventueel een boek met illustraties waarop staat 'met tekeningen/illustraties van' en een boek voor 10+ met een getekend omslag. Boeken van Loes Riphagen (haar tekstloze prentenboeken zijn ook nodig voor les 3) Kom uit die kraan van Tjibbe Veldkamp en Alice Hoogstad
Voorbereiding	Bekijk vooraf het filmpje over Loes Riphagen en formuleer eventueel enkele kijkvragen.

Opdrachten

Wie maakt de tekening?	Illustrator Loes Riphagen aan het woord	Vragen aan een illustrator	Taak van de illustrator

Lesbeschrijving op de volgende pagina

Lesbeschrijving

Oriënteren	Wie maakt de tekening	10 minuten

Opdracht
Pak een willekeurig boek met tekeningen (prentenboek of voorleesboek) en bekijk samen het omslag. Vraag door wie het boek is gemaakt. Op de voorkant staan twee namen, die van de auteur en de illustrator.
Leg uit dat eerst de auteur wordt genoemd en daarna de illustrator. Soms staat er ook 'met tekeningen/illustraties van…'. Laat nu een boek zien voor een oudere doelgroep met een getekend omslag en geen of enkele illustraties in het binnenwerk. Vraag: Wie heeft de tekeningen gemaakt? Laat enkele leerlingen het boek bekijken. Bij dit soort boeken staat de naam van de auteur op de voorkant. De naam van de illustrator is te vinden op een van de eerste pagina's (in het colofon).

Reflecteren
Vinden de leerlingen dat de naam voor de illustrator op de goede plek staat of hebben ze een ander idee? Vraag wat het betekent als er op een (prenten)boek met tekst en illustraties maar één naam staat. (De tekeningen en de tekst zijn door één iemand gemaakt. De maker kan tekenen en schrijven.)

Onderzoeken	Illustrator Loes riphagen aan het werk	15 minuten

Opdracht
Wat kunnen de kinderen vertellen over het werk van een illustrator? Hoe maakt hij tekeningen bij een verhaal? Hoe lang doet hij over een prent? Welke materialen gebruikt hij? Wat is er eerst, het verhaal of de tekeningen? Schrijf enkele ideeën hierover op het digibord.
Bekijk de film **Loes Riphagen** (duur: 11.43) waarin Loes Riphagen laat zien hoe ze werkt als illustrator. Kijk nog eens naar de antwoorden vooraf. Wat is heel anders dan de leerlingen verwachtten? Wat hadden ze goed ingeschat?
Bespreek nog even de werkwijze. Leg uit dat de schrijver vaak eerst het verhaal maakt en dat de illustrator daarna gaat tekenen. Soms overleggen schrijver en illustrator ook wel en wordt er gelijktijdig getekend en
geschreven, maar het meest gangbaar is dat de illustrator na de auteur aan het werk gaat.

Reflecteren
Wat denken de leerlingen, is tekenen iets wat je vanuit jezelf goed kan of kun je goed leren tekenen? Kan je er steeds beter in worden?

Uitvoeren	Vragen aan een illustrator	25 minuten

Opdracht
De kinderen werken in groepjes (van drie of vier leerlingen). Iedere groep krijgt twee taken:
- Bedenk vijf vragen die je aan een illustrator van een kinderboek zou willen stellen. Schrijf de vragen op.
- Bekijk geïllustreerde boeken die op school aanwezig zijn (in de klas of in de bibliotheek) en kies een illustrator aan wie je de vragen wil stellen. Leg ook uit waarom je voor deze illustrator kiest.

Selecteer een of meer groepjes die als eerste de boeken kunnen bekijken. De andere groepen werken aan de vragen.
Inventariseer de vragen die zijn bedacht. Geef aan dat je veel leert van vragen die gaan over het werk van de illustrator en minder van vragen die gaan over bijvoorbeeld het lievelingseten of de lievelingskleur van de illustrator. Begrijpen de leerlingen waarom?

De beste vragen verzamelt u op een gemeenschappelijke lijst. Leg uit dat de groep deze vragen (maximaal 6 tot 8) echt mag gaan stellen aan een illustrator. Er wordt een mooie brief of mail van gemaakt die de groep gezamenlijk naar een illustrator stuurt.
Beslis samen aan welke illustrator de vragen worden gestuurd. Welke namen hebben de groepjes geselecteerd? Bekijk enkele websites. U ziet hierop snel genoeg of de illustrator open staat voor post of dat er misschien al veel gestelde vragen worden beantwoord op de website.
Kijk als voorbeeld eens op de websites van Philip Hopman, Martijn van der Linden, Thé Tjong-Khing, Loes Riphagen, Georgien Overwater, Mark Janssen, Ivan en Ilia, Saskia Halfmouw, Hiky Helmantel.
Geef in de mail de reden aan waarom de leerlingen juist met deze illustrator contact opnemen. Bijvoorbeeld omdat ze net een boek hebben gelezen, prenten hebben bekeken of filmpje hebben gezien. Natuurlijk kan ook deze les genoemd worden.

Reflecteren
Weten de leerlingen hoe je illustrator kunt worden? Wat moet je daar voor kunnen/doen? Is er een school voor? Vraag wat de leerlingen denken en bespreek de antwoorden.

Evalueren	**Taak van de illustrator**	**10 minuten**

Opdracht
De leerlingen weten nu dat de tekst eerst wordt gemaakt en dat die naar de illustrator gaat. Wat moet de illustrator van een prentenboek volgens de leerlingen doen: precies tekenen wat er in het verhaal staat, ongeveer en nog wat meer tekenen dan in het verhaal staat of heel iets anders tekenen dan in het verhaal staat. Laat ze uitleggen waarom.
Kom samen tot de conclusie dat de middelste optie het leukste is. Zo passen de prenten bij het verhaal én is er nog wat nieuws te ontdekken. Vertel dat er soms ook illustrators zijn die in de prenten nog een extra verhaal verstoppen. Dat gebeurt bijvoorbeeld in Kom uit die kraan. Laat het boek even zien en vertel dat het de komende tijd in de klas ligt om te lezen. (Kom er op een later moment nog even op terug om met de leerlingen te bespreken wat het tweede verhaal is.)
Een tweede afsluiting van deze les bestaat natuurlijk uit de eventuele reactie van de illustrator. Mocht er een antwoord binnenkomen, bespreek die dan klassikaal.

Reflecteren
De leerlingen hebben in deze les een aantal boeken bekeken (inclusief in het filmpje). Is er een illustrator van wie ze de tekeningen extra mooi vinden? Laat ze vertellen waarom.
Vraag ook of ze misschien aan alleen de illustraties kunnen zien door wie ze zijn gemaakt. Herkennen ze de
stijl? Leg uit dat een illustrator een eigen stijl heeft die je kunt gaan herkennen. (Denk aan Eric Carle, Ingrid en Dieter Schubert enz.). Laat eventueel enkele illustraties op het digibord zien.

Aanvullende suggesties

Kijk via Schooltv de aflevering 'Prentenboek' van Huisje, boompje, beestje over het maken van een prentenboek (in dit geval Mr Finney van prinses Laurentien). Hierin is onder andere te zien hoe illustrator Sieb Posthuma een personage vormgeeft:
Huisje Boompje Beestje | Schooltv (duur 14:00)

3 Illustraties: Prentenboeken zonder tekst

Groep 4, lessenreeks 'basis literatuureducatie, les 3

Introductie

In deze les maken de leerlingen kennis met tekstloze prentenboeken en prentenboeken met weinig tekst. Hoe wordt het verhaal hierin verteld? Over welke middelen beschikt de illustrator? De leerlingen gaan zelf aan de slag en ervaren dat de tekeningen in een boek zonder tekst gedetailleerd moeten zijn.

Lesdoel

De leerling ontdekt hoe het verhaal wordt verteld in prentenboeken met weinig of geen tekst.

De leerling herkent beeldtaalmiddelen (betekenis van kleur, vorm en compositie).

Benodigde materialen

Tekstloze prentenboeken, suggesties:

- De gele ballon of Nederland van Charlotte Dematons
- Waar is de taart? of Picknick met taart of Verjaardag met taart van Thé Tjong-Khing
- De paraplu of Monkie van Ingrid en Dieter Schubert
- Blote beer of Konijnentango van Daan Remmerts de Vries
- Huisbeestenboel of De gele olifant of Vlieg op! Dikke bromvlieg of Zzzz van Loes Riphagen
- Feest of De grote dag van Arnoud Wierstra
- Stop! Monsters! van Mark Janssen

Prentenboeken met weinig tekst, suggesties:

- Vrolijk of Vriendjes of Verrassing van Mies van Hout

Kladpapier of schetspapier

Potloden

Stevig tekenpapier; één vel per leerling of tweetal

Tekenmateriaalkleurpotloden, krijtjes, enz.

Voorbereiding

Verzamel zoveel mogelijk tekstloze prentenboeken en prentenboeken met weinig tekst.

Door de tekenactiviteit in de fase 'Uitvoeren' kost deze les waarschijnlijk meer tijd. Bedenk vooraf hoe u dat gaat organiseren (De leerlingen kunnen buiten de les verder tekenen, waarop u op een ander moment afsluit of u splitst de les in tweeën (zie hiervoor ook 'Aanvullende suggesties')).

Opdrachten

Bekijk de prenten	Het verhaal in een tekening	Een boek maken	Een boek lezen

Lesbeschrijving

Oriënteren	Bekijk de prenten	5 minuten

Opdracht
De leerlingen bekijken een boek in tweetallen. Ieder duo bladert het boek door. Vraag wat opvalt. (Er is geen of heel weinig tekst.) De tweetallen lezen samen het boek. Dat kan op verschillende manieren:

- Ze kiezen één prent. Ze bekijken de illustratie en vertellen elkaar wat ze zien.
- Ze kiezen een personage die ze volgen door het hele verhaal. Ze kijken goed naar gezichtsuitdrukking en geven de emotie van het personage weer.
- Ze bekijken alle prenten en vertellen elkaar waar het boek over gaat. Komen ze uit op hetzelfde verhaal?

Bekijk klassikaal enkele boeken indien er niet genoeg boeken zijn.

Reflecteren
Hebben de leerlingen al eerder boeken gelezen zonder tekst? Wat vonden ze daarvan? Laat de leerlingen nog even naar het omslag van het boek kijken. Kunnen ze vertellen wie de illustraties heeft gemaakt?

Onderzoeken	Het verhaal in een tekening	20 minuten

Opdracht
Bespreek de overeenkomsten en verschillen tussen het werk van een auteur en illustrator:
Hoe vertelt een auteur het verhaal? (Met woorden, zinnen, tekst)
Hoe vertelt een illustrator het verhaal? (Met beeld)

Vertel dat als auteur en illustrator samenwerken er een verhaal ontstaat dat bestaat uit tekst en beeld. De woorden en de illustraties vullen elkaar aan.
Stel de volgende vragen:
Kan een schrijver in z'n eentje een boek maken? Kan een illustrator in z'n eentje een boek maken?
In eerste instantie zullen de leerlingen misschien denken dat het voor een schrijver makkelijker is om alleen een boek te maken. Maar ook een illustrator beschikt over middelen. Bespreek deze: kleur, vorm, gezichtsuitdrukkingen. Pak ook enkele prenten erbij als voorbeeld: een prent in felle lichte kleuren, tegenover een illustratie in donkere kleuren en/of het boek Vrolijk van Mies van Hout waarin iedere vis een andere emotie laat zien, o.a. door middel van bek en ogen.

Bekijk gezamenlijk een boek of laat de leerlingen in een boek bladeren om te zien of ze nog meer middelen van de illustrator ontdekken.
Hoe beeldt hij bijvoorbeeld beweging uit, dag/nacht, de seizoenen, onderlinge relaties, enz.?

Vertel dat illustraties in een prentenboek zonder tekst vaak heel precies zijn gemaakt, er is veel op te zien (gedetailleerd). Kunnen de leerlingen uitleggen waarom dat is?

De leerlingen tekenen een of meerdere vissen op een kladblaadje. Ze kunnen de vis zien als een groot hoofd met een staart. Iedere vis laat een andere emotie zien. De emotie mag er in één woord bij geschreven worden.

Reflecteren
De leerlingen bekijken hun geschetste vissen en beoordelen of het gelukt is. Daarna laten ze hun vissen aan en klasgenoot zien. Kan hij de emotie van de vis ontdekken?

Uitvoeren	Een boek maken	30 minuten

Opdracht
Maak met de hele groep een prentenboekboek met weinig tekst (één woord) of geen tekst. Bepaal samen waar het boek over gaat. Denk aan: een verjaardag, een schoolreis, een vakantie. Kies een onderwerp en schrijf op het digibord de gebeurtenissen die erbij horen.
Als voorbeeld bij 'Een verjaardag': niet kunnen slapen, te vroeg wakker worden, de dag begint, feestkleren aantrekken, felicitaties ontvangen, versierde kamer / versierde stoel zien, cadeautjes uitpakken, met de cadeautjes spelen, taart eten, trakteren op school, verjaardag vieren op school, post openen, gebeld worden, bezoek ontvangen, feestje geven, feestmaaltijd eten, enz.

Vertel dat er in een verhaal altijd iets bijzonders gebeurt. Vaak gaat er iets mis of is er een misverstand. Wat zou dat bij het gekozen onderwerp kunnen zijn? Bijvoorbeeld: de verjaardag is vergeten, het cadeau is kwijt, de taart valt of de traktatie is door iemand opgegeten. Bedenk tot slot over wie het verhaal gaat en benoem de hoofd- en bij personages. Kies een eenvoudig hoofdpersonage (bijvoorbeeld een dier) die door iedereen getekend kan worden.

Schrijf het verhaal uit op het digibord (of op papier); per pagina een of enkele woorden. Bepaal of de leerlingen in tweetallen gaan werken of individueel. Stem daar het aantal pagina's op af.
Verdeel de pagina's; iedere leerling of ieder tweetal schrijft op wat hij gaat tekenen. Je kunt ook werken met losse kaartjes. De kaartjes worden genummerd naar de volgorde in het boek.

De leerlingen gaan aan de slag. Geef de volgende aanwijzingen mee:
- Hou je aan jouw deel van het verhaal.
- Kijk goed hoe de hoofdpersoon eruit moet zien.
- Hoe voelt de hoofdpersoon zich? Laat dat zien in de tekening.
- Zorg dat alle informatie in de tekening staat, dus teken precies (gedetailleerd).

Bekijk voor algemene tekentips nog het filmpje **https://www.youtube.com/watch?v=6MDkTNG6SJE** (duur 1:54) waarin illustrator Karst Janneke Rogaar vier tips geeft.

Tijdens het tekenen moeten er waarschijnlijk nog beslissingen worden genomen die voor meer leerlingen van belang zijn. Denk aan kleding hoofdpersoon, aankleding huis, kamer, tuin enz. Noteer de uitkomsten op het digibord. Geef aan dat de leerlingen ook bij elkaar moeten kijken. Welke beslissing is er op de prent voor jou genomen? Neem dat over.

Het tekenen van de prenten kan meer tijd in beslag nemen. Rond de les dan halverwege af en laat de leerlingen hun naam en nummer (van het kaartje) achterop schrijven.

Reflecteren
Vraag de leerlingen wat ze lastig vinden bij het tekenen. En wat gaat juist gemakkelijk? Kunnen ze elkaar hierin tips geven?
Geef de leerlingen de mogelijkheid om hun tekening aan een klasgenoot te laten zien. Ziet hij welk verhaalonderdeel op de prent staat?

Evalueren	Een boek lezen	10 minuten

Opdracht
Voeg alle losse pagina's samen tot een boek. Het leukste is om iemand uit te nodigen in de klas (een ouder, een bovenbouwleerling of een leerkracht) die het boek leest voor de klas en hardop vertelt waar hij denkt dat het verhaal over gaat. Een andere mogelijkheid is om met z'n allen het boek te lezen. Het prentenboek kan ook met iedere leerling een keer mee naar huis. Hij kan in de klas de reactie van zijn huisgenoten vertellen.

Reflecteren
Zijn de leerlingen tevreden over het boek? Wat vinden ze goed gelukt? Wat zouden ze een volgende keer anders doen?
Laat de tekstloze prentenboeken nog een tijd in de klas en geef aan dat ze gelezen kunnen worden.

Aanvullende suggesties

De les kan ook in tweeën gesplitst worden: rond les 1 af na de brainstorm in de fase 'Uitvoeren'. Verwerk vervolgens de genoemde suggesties tot een verhaal. Verdeel het verhaal over het aantal pagina's en maak per pagina een genummerd kaartje waarop je met enkele woorden schrijft wat er gebeurt.
Deel in de volgende les de kaartjes uit. De leerlingen maken op basis daarvan hun prent. Als alle tekeningen af zijn, worden ze één voor één bekeken. De andere leerlingen geven aan wat er op de prent gebeurt.

Het prentenboek heeft ook een omslag (voor- en achterkant) nodig. Geef die taak aan leerlingen die snel klaar zijn. Bespreek met elkaar of er wel of geen flaptekst op komt. Laat de leerlingen ook bekijken hoe dat bij andere tekstloze prentenboeken gaat.

In plaats van een verhaal waarbij iedere prent een onderdeel vormt van het geheel, kunnen de leerlingen ook – in de stijl van Vrolijk of Vriendjes van Mies van Hout - per pagina een emotie of activiteit tekenen en daar één woord bij schrijven. Bepaal in de afsluiting samen met de leerlingen de goede/logische volgorde van de tekeningen of misschien zijn daar wel meerdere mogelijkheden voor.

Les 2 start met de film **https://www.youtube.com/watch?v=DUaimPzb** (duur: 11.43) waarin illustrator Loes Riphagen laat zien hoe ze werkt. Mochten de leerlingen het filmpje niet hebben gezien, het past ook heel goed als aanvulling op les 3.

4 Illustraties: welke stijl past bij mij?

Groep 4, lessenreeks 'basis literatuureducatie', les 4

Introductie

De leerlingen bekijken illustraties in boeken en geven aan wat ze mooi vinden op basis van kleur, materiaalgebruik enz. Daarna vormen ze een jury die zes geselecteerde boeken beoordeelt. Het boek met het beste cijfer wordt bekroond met de gouden penseel.

Lesdoel

De leerling maakt kennis met de literatuurprijzen: de gouden griffel en gouden penseel.

De leerling ontdekt van welke illustratiestijl hij houdt.

De leerling beoordeelt een illustratie op o.a. kleur en materiaal. De leerling leert dat smaak iets is wat je kunt ontwikkelen.

Benodigde materialen

Enkele boeken die bekroond zijn met het gouden penseel, o.a.

- *Fabeldieren* van Ludwig Volbeda en Floortje Zwigtman
- *Tangramkat* van Martijn van der Linden en Maranke Rinck
- *Lettersoep* van Harriët van Reek
- *Sneeuwitje breit een monster* van Annemarie van Haeringen
- *Een vijver vol inkt met gedichten* van Annie M.G. Schmidt van Sieb Posthuma
- *Monsterboek* van Alice Hoogstad
- *Heb je mijn zusje gezien* van Joke van Leeuwen
- *Aan de kant, ik ben je oma niet* van Bette Westera en Sylvia Weve
- *Beer is op vlinder* van Annemarie van Haeringen

(Kijk op internet voor een compleet overzicht van bekroonde boeken.)

Enkele andere (prenten)boeken met illustraties.

Het is ook leuk als er verschillende boeken over hetzelfde onderwerp bij zitten (bijvoorbeeld over dieren, monsters, de stad, enz.)

Bijlage 1 Juryformulier 'Het gouden penseel'

Een rekenmachine.

Post its of zelfgemaakte boekenlegger met de letters A t/m F.

Goud papier met daarop de tekst:
Bekroond met het gouden penseel, uitgereikt door groep 4 van [naam school].

Of gebruik het logo van bijlage 2.

Voorbereiding

Verzamel de boeken.

Maak zes post its of boekenleggers met de letters A t/m F. Kopieer de bijlage (juryformulier) voor iedere leerling.

Zorg dat het logo 'Bekroond met het gouden penseel' klaarligt.

Opdrachten

De omslagillustratie	Een prijs voor het beste boek	In de jury	Het gouden penseel

Lesbeschrijving op de volgende pagina

Lesbeschrijving

Oriënteren	De omslagillustratie	5 minuten

Opdracht
Vraag: *Wie leest er regelmatig prentenboeken?* Laat leerlingen vertellen en benadruk dat prentenboeken voor iedere leeftijd geschikt zijn. Zet zoveel mogelijk boeken rechtop op een tafel voor de klas.

Vraag de leerlingen om naar de tekeningen op het omslag te kijken. Vraag*: Welk boek vind je het mooiste? Of welk boek zou je willen lezen?*
Vraag om en om een leerling naar voren om het boek aan te wijzen en te vertellen waarom hij dit mooi of aantrekkelijk vindt.

Reflecteren
Vraag: *Kun je een omslag (illustratie) dat je eerst niet zo mooi vond later toch nog mooi gaan vinden? Hoe kan dat?* (Bijvoorbeeld doordat je het boek hebt gelezen, doordat je hebt ontdekt dat verhaal en beeld heel goed bij elkaar passen of doordat je de illustratie beter hebt bekeken). Is het de leerlingen wel eens overkomen?

Onderzoeken	Een prijs voor het beste boek	15 minuten

Opdracht
Vertel kort over de gouden griffel en de gouden penseel. Leg uit wat een griffel en penseel zijn (griffel: voorloper van het potlood, schrijfstift van leisteen, penseel: dun kwastje.) De gouden griffel is de prijs voor het best geschreven boek (Er zijn verschillende categorieën waarover tien zilveren griffels worden verdeeld. Het beste boek krijgt de gouden griffel).
De gouden penseel gaat naar het boek met de mooiste illustraties (het best geïllustreerde boek van het afgelopen jaar). De prijs wordt ieder jaar uitgereikt.
Er kunnen ook nog twee boeken bekroond worden met en zilveren penseel.
Een jury bepaalt wie de prijs wint. Een jury is een groep mensen met veel verstand van illustreren.
Vertel dat de leerlingen vandaag de jury voor de gouden penseel vormen. Uit zes boeken kiezen zij het best geïllustreerde boek.

Leg uit dat voordat de leerlingen de tekeningen gaan beoordelen ze ook moeten weten wat ze over een illustratie kunnen zeggen, naast mooi en niet mooi. Vraag de leerlingen waarover je iets kan zeggen. Denk aan: kleur, materiaal, net echt of fantasie, nieuw of al bekend enz.
Wanneer er twee boeken over hetzelfde onderwerp bij zitten, kunnen de illustraties met elkaar vergeleken worden. Laat de leerlingen uitleggen waarom ze de illustraties van het ene boek meer waarderen dan het andere. Waardoor komt dat?

Vertel ook dat iedere illustrator met ander materiaal werkt. Vraag welke materialen de leerlingen kennen: Waarmee kun je tekenen? Bekijk als voorbeeld van materiaalgebruik eventueel nog het filmpje **https://www.youtube.com/watch?v=0U8ZQJk61eE** (duur: 1.24) over Fleur van der Weel. Zij werkt met geschilderd papier net als Eric Carle (o.a. Rupsje Nooit genoeg)
Selecteer zelf of met de leerlingen de zes boeken die meedoen met de prijs. Markeer ieder boek met een letter (met een post-it of een zelfgemaakte boekenlegger). Stel de boeken tentoon op een tafel in de klas.

Reflecteren
Wat vinden leerlingen van een prijs voor het boek met de mooiste illustratie? Is dat wel iets waar je een prijs voor kunt geven? Heeft het niet heel erg te maken met wat je mooi vindt of niet (smaak)? Of kun je wel iets zeggen over het vakmanschap van de illustrator (hoe goed hij is volgens veel mensen)?

Uitvoeren	In de jury	30 minuten

Opdracht
Verdeel de klas in zes groepen. Iedere groep bekijkt een boek en bespreekt de illustraties met elkaar. Ze kijken naar de kleur, het materiaalgebruik, net echt of fantasie, nieuw of al bekend.
Vervolgens denkt de leerling individueel na over het cijfer dat hij aan de tekeningen in het boek wil geven. Leg de waarde van de cijfers uit. Een 10 betekent: erg onder de indruk, ontzettend mooi, een 9 betekent nog steeds fantastisch maar ietsje minder enz. Een 5 laat zien dat je de tekeningen niet zo kunt waarderen, niet zo mooi vindt en alles onder de 5 betekent nog slechter. Op jouw teken noteren de leerlingen hun cijfer bij het goede boek (A t/m F) waarna de boeken rouleren. Als elk groepje alle boeken heeft gezien, haalt u de juryformulieren op.
Vraag aan enkele kinderen wat ze verwachten: *Welk boek wint volgens jou het gouden penseel? Welk boek scoort het 'slechts'?*

Reflecteren
Lukte het de leerlingen om meer over de illustraties te zeggen dan mooi of niet mooi?
Was er veel verschil tussen de boeken of hebben de leerlingen steeds ongeveer dezelfde cijfers gegeven?

Evalueren	Het gouden penseel	10 minuten

Opdracht
Neem de tabel van het juryformulier over op het digibord. Tel samen met de leerlingen de cijfers per boek op en deel dit getal door het aantal leerlingen. Hiermee komt het gemiddelde cijfer tevoorschijn. Dat kan een afgerond cijfer zijn of een cijfer met één getal achter de komma. Noteer het cijfer op het bord. Na drie of vier boeken is misschien al te zien welk boek kans maakt om te winnen. Nadat alle gemiddelden zijn berekend, maakt u de winnaar bekend: En de winnaar is...! Pak het boek erbij en vraag enkele leerlingen wat ze ervan vinden:
Welk cijfer gaf jij dit boek? Vind je de tekeningen in dit boek ook het mooiste? Wie dacht dat dit boek zou winnen? Wie gaat het boek nu lezen? Is het leuk om meer te weten te komen over de illustrator?
Als er voldoende tijd is, kunt u samen met de leerlingen de website en/of ander werk van de illustrator bekijken.
Bevestig het gouden papier op het winnende boek en geef het boek een mooi plekje in de klas. Zat er tussen de zes boeken een echte winnaar van een gouden penseel? Laat dat nog even aan de leerlingen weten en kijk welk cijfer het boek van deze jury heeft gekregen.

Reflecteren
Hoe vonden de leerlingen het om in de jury te zitten? Was het makkelijk of moeilijk om iets over de illustraties te zeggen of te vinden?

Aanvullende suggesties

Het uitrekenen van de cijfers kan ook buiten de les gebeuren. De uitslag wordt dan bekend gemaakt op een later moment waarop je ook de les evalueert.

In plaats van de boeken te laten beoordelen in groepjes kunnen de leerlingen dat ook individueel doen, buiten de les (tijdens het zelfstandig werken bijvoorbeeld). U laat de boeken een bepaalde tijd in de klas staan waardoor iedere leerling de gelegenheid krijgt om de boeken te bekijken. Ze vullen individueel het juryformulier in en leveren het bij u in. U kunt de gemiddelde scores zelf berekenen en de prijsuitreiking klassikaal organiseren.

Bijlage 1
Illustraties: illustraties in boeken

Groep 4, lessenreeks 'basis literatuureducatie, les 1

Verhaal 'De hut'

Farik schopte een paar keer tegen de paal van het speelhuisje. David was op het dak geklommen en zat met aan iedere kant een been midden op het puntdak. Nine hurkte op de grond en plukte aan het gras. Ze zei wat ze alle drie dachten: 'Ik verveel me.'
Farik keek het speelveldje rond waar ze bijna iedere dag kwamen. 'We moeten hier weg.'
David liet zich aan één kant van het dak eraf glijden en sprong op de grond. 'Goed idee, waar gaan we heen?' 'Ik weet waar we naar toe kunnen,' zei Nine. Ze bukte om de laatste grassprieten van haar korte broek en kniekousen te vegen. Daarna huppelde ze vooruit. 'Volg mij maar.'
Op de hoek draaide Nine zich even om. Ze moest lachen.
'Huh, wat is er?' vroeg David.
'Het lijkt wel of ik gevolgd wordt door een tweeling. Kijk naar jullie shirt.'
Farik en David namen elkaar van top tot een op en zagen het ook. Allebei droegen ze blauwe gympen, een spijkerbroek en een gestreept shirt. Het enige verschil was dat het haar van Farik pikzwart was en dat van David bijna wit. De jongens lachten en gaven elkaar een boks.
'Kom op streepjesclub, we moeten door.'

Uiteindelijk kwamen ze aan de rand van de wijk. Hier stonden de laatste huizen en daarna was er alleen maar weiland. Voorlopig dan. Naast het laatste rijtje huizen stond een oude schuur van steen. De deur die ooit donkergroen was geweest, hing scheef. Het maakte niet zo veel uit want de schuur was door wildgroei van de bomen, planten en onkruid nauwelijks nog te zien.
Nine opende het metalen hek en zette een eerste stap tussen het onkruid op het pad naar de schuur. Ze wenkte Farik en David.
Farik volgde meteen. 'Wat is hier te zien?'
David bleef nog op de stoep staan en keek om zich heen. 'Mogen we hier wel komen? Van wie is die schuur?' 'Van niemand,' antwoordde Nine, 'Kom.'
'Dat kan niet,' zei David. 'Een schuur is altijd van iemand.' 'Maar de hut achter de schuur niet,' zei Nine zacht.
'Een hut?'
Nine knikte en Farik sprong op en neer van ongeduld.
Binnen een tel stond David naast zijn vrienden. 'Daar wil ik naar toe.'
De drie liepen verder maar waren al snel niet meer te zien in al het groen. Langzaam gingen ze de hoek om, achter de schuur. Hier waren juist wat struiken weggehaald. Het leek ook wel of er een boom was omgezaagd want in de grond stond een lage boomstronk. Farik ging erop staan en keek zijn ogen uit. Ook Davids ogen
waren zo groot als schoteltjes. Nine kende de plek al, opende haar armen en riep: 'Taadaa!'
Wat ze zagen was een hut gemaakt van takken, karton, grote bladeren en een stuk golfplaat. Er zat zelfs een soort deur in. Of was het meer een gordijn?
'Zullen we naar binnen gaan?' Nine trok langzaam de jute zak opzij die voor de opening hing. De jongens kwamen dichterbij.
Nu konden ze alle drie naar binnen kijken.
'Dit is niet waar,' zei Farik langzaam.
'Ik kan mijn ogen niet geloven,' David wreef over zijn gezicht. Beide jongens keken van de hut naar Nine en weer terug. 'Hoe weet jij van deze hut?' vroeg Farik.
Nine antwoordde niet en deed een stap naar achter.
David stompte zachtjes tegen haar bovenarm. 'Hé, ben jij hier al eerder geweest.'
Nine knikte langzaam met haar hoofd. Ze wees naar de hut en zei: 'Maar dit heb ik nog nooit gezien.'

[Isabelle de Ridder]

Bijlage 1
Illustraties: welke stijl past bij mij?

Groep 4, lessenreeks 'basis literatuureducatie, les 4

Welk boek wint de gouden penseel?

Geef ieder boek een cijfer van 0 tot 10

Boek	Cijfer
A	
B	
C	
D	
E	
F	

Bijlage 2
Illustraties: welke stijl past bij mij?

Groep 4, lessenreeks 'basis literatuureducatie, les 4'

Colofon

De leerlijn literatuur is ontwikkeld door Bibliotheek Zoetermeer in samenwerking met Cultuur en Techniek op School.

Neem bij vragen contact op via isabellederidder@bibliotheek-zoetermeer.nl

Voor meer informatie: www.cultuurentechniekopschool.nl
of mail naar: info@cultuurentechniekopschool.nl

Versie 1.0 - oktober 2026